

այնպէս տկարացած էի, որ մէկէն ընկողմանեցայ :

Երբորորդ օրը գլխաւորն մեզի այցելութեան եկաւ . թոյլ տուաւ մեր բանակը զետեղել իր գիւղին քով . ետքը ծանոյց որ ըստ Վհինտի բնակչաց հետ ըրած դաշնագրութեանն, պէտք էինք հատուցանել զմահոկո (հարկ) : Այս երկու ցեղերն բաւական ժամանակ պատերազմած էին, առանց մէկն կամ մէկաւն որոշիչ յաղթութիւն մը կատարելու . և չկարենալով տիրապետել հաշտուելով լինցուցեր էին : Մտուհուահի գրելաւորն պարտաւորեցաւ իւր հին թշնա-

մեաց տալ որոշեալ թիւ մը գերեաց, փոխադարձ ընդունելով զիստանութիւն արտաքոյ սովորութեան հարկ զնկու ամեն կարաւանաց որ իր երկրէն անցնին, ծովի զերաց որ և իցէ կողմէն որ գան, բաց 'ի Վհինտէ :

Այս գէպքս կը ցուցնէ Զանգիպարի Սուլդանին իշխանութեան որչափ տկար ըլլալն ցամաքային հպատակաց վրայ, և թէ որչափ զժուար է, հանգերձ ամենայն դիտաւորութեամբ, ցամաքային գաւառներուն մէջ արգելուլ մարդկանց գերութիւնը :

ՆՈՐՏԵՆՍԻՒԲՈՂՏ ՇՈՒԵՏԱՅԻՌՅՆ ԲԵԻԵՌԱՅԻՆ ՄԵԾ ՃԱՆԱԳԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆ

Աշխարհագրական վերջին գործոց մէջ գլխաւորն և մեծապանծն անտաքակոյս է շուեւտացի Նորամենքեօյտի ուղեւորութեան ունեցած յաջողութիւնը . մանաւանդ թէ կրնայ ըսուիլ որ այս մեծ գիպուածս բոլոր բեւեռային յառաջագոյն եղած գիւտից պատմութեան մէջ հազիւ թէ իր հաւասարը կը գտնէ : Միայն Նորմանտացոց նաւարկութիւնքն 'ի կղզին իսլանտա և յամերիկեան երկրս՝ այս վերջնոյն կրնային մօտենալ, թէ որ անոնց տեղեկութիւնքը հիւսիսային մատենադարանաց մէջ դարերով թաղեալ մնացած չըլլային, որով քաղաքականութեան համար իրենց բոլոր օգտակար արդիւնքը կորսուեցան . այլ առաջիկայ ձեռնարկութեան արգասիքն, ինչպէս որ կարծելու է, պիտի չկորսուին :

Անտարիկոյս բախտն օգնեց այս շուեւտացի ուղեւորութեան : Սովորականէն աւելի տաք եղաւ 1878^{ին} աւառն այն ծովեղերաց համար . սառեբը գէպ 'ի բեւեռ աւելի ետ քաշուեցան կամ անագան ուրեմն երեցան, հողմերը շատ անգամ միջօրեական կողմերէն շնչեցին, ծովու երկայն միջոցներ երկար ժամանակ նաւարկելի մնացին . բայց այս ամեն բանով ալ կէտ մը չի նուաղիր նաւարկուաց արդիւնքն : Ի-

րենք արդէն բախտին հետ այս դաշինքով չէին շարժած, և ինչ որ ալ ըլլար՝ ծովու և օդոյ ամենէն աւելի դժնդակագոյն յեղափոխութեանց մէջէն ալ պիտի յառաջէին : Ուրիշ քանի անգամ ներ ճամբան բացուած գտնուեցաւ, ուրիշ քանի տարիներ թերեւ ասկէ աւելի բարեյաջող անցան, և սակայն ոչ ոք ներկայացած էր երբեք, գէթ մեր ժամանակներն, անցքը 'ի գլուխ հանելու . Սակայն՝ կ'ուղղեն՝ վրիպաւնքս : Գիտարի առաջ աւստրո-հունգարական ուղեւորութեամբը ներկայացած էին Ուէյրէխդ և Բայիւ, բայց այն պիտի արգասեօք՝ որ մանաւանդ կ'արգելուր՝ քան թէ խրախոյս կու տար ուրիշ որ և է փորձոյ :

Բանն այն է՝ որ այսպիսի բախտից հասնելու համար՝ բարեբաստիկ վայրկեանին պէտք է գտնուիլ տեղւոյն վրայ . և ճամարիւ տեղւոյն վրայ գտնուեցան շուեւտացի ուղեւորութեան երկու նաւերն :

Այս ատեն՝ գրելու ժամանակնիս՝ իրաւամբք կրնանք կարծել ոչ միայն Անցքին կարելիութեանը, այլ մինչև այն զարհուրելի ծովէն անցնելով՝ վաճառականութեան կարելիութեանը : Տարի մը կայ ոչ ոք ստուգիւ կրնար պաշտպանել զայն . այն ատեն Գարա ծովէն ան-

դին, Ենիսեյի նեղույէն անդին՝ ամե-
նայն ինչ անասողոյք էր, ամենայն ինչ
գաղտնածածուկ, սպառնալից, հակայա-
բար սպառնալից, և մատենագիր մը
միայն երեակայութեան հարուածով
կրնար խղճախել այն արդեւները խոր-
տակելու. կրնար անցնել ընդ ծովն Սի-
պերիոյ այն դիւրութեամբ որով որ Հիւ-
սիսային Բեւեռը գտեր էր, — իր գրչո-
վը, — բայց մատենագիրն ակ աշխար-
հագիր չէր ըլլար, այլ վիպասան մը:

Առ այժմ մեծ գործը կատարուե-
ցաւ: Ի 6 օգոստոսի 1878 Վէկա և Ղէ-
նս նաւերն խորիսխ ձգեցին 'ի Բորդոյ
Տիքսոն, մինչև այն առին Եւրոպացի-
ներէն հասած յետին կէտը, կամ մա-
նաւանդ քանի մը տարի առաջ նոյն
Նորտենսքեօլտէն:

Բորդոյ Տիքսոնէն անդին, ոչ ոք գի-
տէր ստուգիւ բաներն ինչպէս էին: Ա-
ռաջ երթալն՝ անծանօթին դէմ դիմա-
դրաւել էր, կամ մութ գիշերոյ նսե-
մաստուեր խաւարին մէջ կամովին թա-
փառել մը:

Այսպէս 'ի 10 օգոստոսի Վէկան իր
փոքր արբանեակն ուղեկից ունենալով՝
գլէնա, ներկայացան անյողդողդք այն
անծանօթին շեմին վրայ, մահու չափ
ձայն տալով անոր 'ի պատերազմ. և ի-
րենց աներկիւղութեանն առջև անծա-
նօթ ճամբան գատարից, չուրերը բա-
ցին իրենց ծոցն, և հարկուաւոր քիւր-
մէդր գրեթէ առանց արգելքի նաւերն
յառաջեցին՝ հեռու մինչև 'ի կղզին՝
մինչև 'ի ջրանցքն և ծոցն Դայմիրի:

Այլ առաջարկութեան ամենին աւելի
ահալեւոր մասն այն առնն կը սկսէր:
Այն կէտին համեմէն ետքը՝ նաւին զը-
լուիք պէտք էր գարձուեն 'ի հիւսի-
սակողմն, յարեւելեան հիւսիս, պէտք
էր բնթանալ դէպ 'ի բեւեռ, դէպ յայն
կողմն ուր անտարակոյս իրենց ճամբան
փակելու սառեր սլիտի գտնուէին, թե-
րեւ չլիպապատել զիրենք, և իրենց նաւե-
րուն հետ անողորմաբար վիրենք բանտ-
արգել ընել, սառուցեալ անապատի
մը մէջ, բեւեռային բնութեան տխրա-
գին միայնութեան մէջ, սպառնալու ա-

նոնց աւերումն և մահ՝ սառուցեալ կե-
ղեին հակառակ ճնշումներով՝ նաւուն
տկար կողիցը դէմ, բեւեռային ձմերան
բուրին, դաւնութեան և խաւարին մէջ,
վերջապէս պէտք էր պատել Չեյլու-
քին Գլուիքը, հրուանդան շատ աւելի
անուանի քան թէ ծանօթ, Ասիոյ և
Եւրոպիոյ վերջին ծայր՝ որ առաւելա-
պէս դէպ 'ի բեւեռ կը յառաջէ, և զոր ան-
ցեալ դարու մէջ Չեյլուքքին ուռն
տեսած էր՝ ցամաքի կողմանէ ըրած
դիտողութեան մը մէջ:

Սակայն բանը այնպէս սոսկալի չեղաւ
Դայմիրէն մեկնելէն ետքը՝ շարաթ մը
չէր անցած՝ և բոլոր այս երկիւղալից
յոյսերը սուտ ելան և ցնդեցան: «Ա-
ւելի ապշած քան թէ հիւսցած կը գրեմ՝
քեզի», կ'ըսէ Յակոբ Պովէ իտալացին իր
մէկ նամակին մէջ՝ իտալացի Աշխարհա-
ղբաց Նեստորին՝ ֆրիստափոր Նեկրիի,
«այն դիւրութեան վրայ՝ որով Չեյլու-
քին Գլուիքն անցանք, և արագութեան՝
որով անոր արեւելեան կողմը նաւարկե-
ցինք»: Ի 19 օգոստոս 1878 առաւօտը
Գլիոյն առջևը նաւերը կը հասնէին:
Նաւարկալուց ցնծութիւնը կրնայ աւելի
երեակայուիլ քան նկարագրուիլ: Այն
անապատներուն լուսնիստ միայնու-
թիւնը խանդակաթ ձայներով հնչե-
ցին. եկան հանդէսներ, խնջոյք և կեն-
դանութեան բաժակներ. ամենայն ինչ
բնականապէս ընտանեաց մէջ, վասն
զի ուրիշ մարդկեղէն բնակիչ չունի.
այլ առանց Շամքաներ գինիով կեն-
դանութեան բաժակներ, — թէպէտ և
չէր պակսիր նաւուն մէջ —, վասն զի Նոր-
տենսքեօլտ և կ'առէ զայն, ըսելով որ
թշուառութիւն կը բերէ այն, և ի՞նչ այն
ամեն առթից մէջ որ Շամքաներ գի-
նին խմուեցաւ, իրմէ հրամայեալ ու-
ղեորութեց չարիք մը հանդիպեցաւ»:

Ուր ուրեմն, Շամքաներ գինիով կամ
առանց անոր, նաւերն՝ անցնելով այն
անհարկն արդեւքը, ճամբանին շա-
րունակեցին՝ յառաջ խաղալով միշտ յա-
րեւելս: Այլ սակայն եղանակը կը յա-
ռաջէր, ծովն արագ արագ երթալով
աւելի սառերով կը լեցուէր, և աւելի

դժուարին կ'ըլլար նաւարկութիւնը և խնայէս որ կը յուսացուէր և ինչպէս որ իրենք ալ կը յուսային, լմնցուցին, Նեվային վրայ բռնուած մնալով (լէնան, ինչպէս որ 'ի սկզբանէ սահմանուած էր, այն գետին բերան ներուն մէջ մտեր էր, որուն անունը կը կրէր և Եղբուծը ապաւիններ էր) սառնապատ ծովուն մէջ։ Այլ քիչ մնացեր էր որ հասնէին, նոյն այն ամարան ընթացքին մէջ, Ասիոյ Արեւելեան Գլուխը պտտուիլ, Պէհրինկայի նեղուցն անցնիլ և ձմարէն առաջ Ճարձնի նաւահան գիտաներուն հասնիլ։ Թերևս չափազանց բախտ եղած կ'ըլլար, Այսպէս ընդ հակառակն կեցան իրենք Սերուդէ ֆամենի Գլխէն քիչ հեռու, Արեւելեան Գլխէն դէպ 'ի Հիւսիս արեւմտեան՝ հարիւր քիլոմետրէն քիչ մ'աւելի։

Այլ սակայն ձմեռն — երկայն, խիստ, դժուար, ինչպէս որ չի կրնար չըլլալ այն տեղերն — անցաւ առանց ծանր վնասուց. և երբոր աղէկ եղանակը դարձաւ, սառերը հալելով, կտրիճ և բարեբախտ ճանապարհորդք՝ պտոյտը կատարեցին, յի սեպտեմբերի այս 1879 տարւոյս մէջ, Էգքոհամա նաւահանգիստն հասնելով։

Այսպէս երկու տարուան մէջ ետեւէ եղան իրենք և լուծեցին — ամբողջապէս և ուղղակի — Հիւսիսային-Արեւելեան Անցից առաջարկութիւնը, մինչդեռ ազգովին երկարատեւ Անգղիացիք և Ամերիկացիք աշխատեցան, և չխնայեցին թանկագին կեանքեր, և հազիւ հազ հաւատարի գումարներ՝ կատարեցնէն առաջ — և միայն անուղղակի կերպով — իրենց Հիւսիսային-Արեւելեան Անցքը։

ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆՔ 1878 ԱՄԻՆ

Հոլանտացուց հիւսիսային փոքրիկ արշաւանքն՝ որ Վիլլիամ Պարենդի նաւով ուղղեալ էր դէպ 'ի Սքիցպերկի և Նոր Զեմլայի ծովերը, շատ նոր տեղեկութիւն տուաւ սառույցներուն, ծովուն և այն երկրին մէտէորական հանգամանաց վրայ, իսկ Դիսոն նաւապետը՝ իր փոքրէնտիս նաւով՝ կրէնլանտիոյ կողմերը՝ այնպիսի տեղեկութիւններ ըստացաւ, որոնք լիովին արդիւնաւորեցին այն արշաւանքը։ Նաև Նոր Զեմլայի հիւսիսային արեւելեան կողմը եղած նոր կղզոյն դիտան՝ զոր 'ի լոյս ընծայեց Ժոհանարն նաւապետն, ամենակարևոր դէպք մ'է անցեալ տարւոյն հիւսիսային արշաւանաց մէջ, ինչպէս նաև Տանիմարդայի փոքրիկ նաւարկութիւնն 'ի ներքին կողմանս կրէնլանտիոյ։ Նոյնպէս ամենակարևոր յաւելուածք են հիւսիսային մատենագրութեան համար՝ Նարեսի վէպն և Մարքախանի զուարճալի պատմութիւնն։ Սանա-Պերկ տեղակալն ալ Ռուսաց Լաբոնիայի մէջ և անոր ծովեզերքը շատ ճիշդ ուսումնական խուզարկութիւններ ըրաւ։

Այսպիսի գորական ընկերութեանց

թիւն՝ մասնաւորապէս 'ի Գաղղիա շատ բազմացաւ, և յԱփրիկէ անդհատ անգղիացի, գաղղիացի, գերմանացի, պելճիացի, իտալացի, փորթուգալցի և եգիպտացի բազմութեամբ կ'երթան թէ՛ իբրև խուզարկուք, թէ՛ իբրև ճանապարհորդք և թէ՛ իբրև քարոզիչ։ Ուստի Քայլմիս Ժոսթընին արշաւանքէն շատ բան կը յուսացուի, որ դեռ Անգղիայէն նոր ճամբայ ելած է դէպ 'ի այն երկրին՝ որ ընդ մէջէն իրաստա և Դանկանիքա ընկերուն և Տար Սալամաի։ Պ. Ռեհայլփոս Գրիբոլի հասած է, և Սահրայէն անցնելով՝ պիտի երթայ 'ի կեդրոնական արեւմտեան Ափրիկէ, Սիւանլէին թողուցած պակաս տեղեկութիւնները լրացնելու համար։ Այս խուզարկու ճանապարհորդին դարձն և իր զարմանալի վիպաց հրատարակումն ուշադրութեան արժանաւոր դէպք մ'է։ Պ. Շիլիթ Լուանտայէն սկսաւ իր հետագգութիւնն Ափրիկէի հասարակածին տակ եղած մասին վրայ, և Բորդուգալաց արշաւանն՝ որ Անկուլայէն ճամբայ ելած է դէպ 'ի ներքին կողմերը, անակնկալ կերպով յաջող ճանապարհորդ

գումթիւն ունեցեր է. նմանապէս Պերճիոյ հանրազգային ըստած արշաւանքն ալ թէպէտ և սկզբան այլ և այլ սխալմունք ըրաւ, բայց հիմայ կ'երևայ թէ ուղիղ ճամբայ գտեր են դէպ 'ի Գանկանիքա, ուր որ հաւանաբար այս օրերուս մէջ քաջասիրտն Հայր Տրպէզ Գաղղիայէն հասած է: Պ. Մոյէյեթ 'ի Սէկոն հասաւ Դիմպուկդուի ճամբով:

Պ. Գոթմըրիլ իր և թշուառ էլքսինին ճանապարհորդութիւնը գրեց, զոր ըրած է նիսասա լէին հիւսիսային ծայրը եղած նոր երկրի մը վրայ, մինչդեռ Շուայնֆուրթի նամականին՝ որ հրատարակուած են Աքէնէնում պարբերական լրագրին մէջ, Արարիոյ անապատին նրկատմամբ մեր ունեցած ծանօթութեց վրայ կարեւոր յաւելումաժք են. նոյնպէս յիշատակի արժանի են Եկեղեցական քարոզաց և Լոնտրայի առաքելական Ընկերութեան հետազոտութիւնքն, զոր անցեալ տարւոյն մէջ լրացուցին. իսկ եղիպտական գործառնութիւնք՝ որոնց գլուխ կեցած է Կորտոն հազարապետը, ձեռնտու կ'ըլլան մեծապէս աշխարհագրական տախտակներ լրացնելու համար. միով բանիւ անցեալ տարւոյն մէջ շատ տեղեկութիւններ աւելցեր են նկատմամբ Ափրիկէի և իր ժողովրդեան:

Ինչպէս յԱփրիկէ՝ Ասիոյ մէջն ալ մեծ աշխուժութիւն և գործունէութիւն տեսնուեցաւ. և Ռուսաց շատ ճանապարհորդք հետազոտեցին զայն: Բրիվալսկիի հազարապետին ճանապարհորդութիւնը՝ զոր տարւոյն սկիզբն ըրած է Գուլիային մինչև ցլոպնուր, ամենաօգտակար ճանապարհորդութիւններէն մէկն է այսօրուան օրս, վասն զի շատ ճիշդ տեղեկութիւն տուած է մեզի կարեւոր երկրի մը վրայ, որ առաջ բոլորովին անծանօթ էր. Հազարապետին վէպքն այս օրերուս մէջ յԱնգղիա հրատարակուեցան Պ. Սամիսոնի, Լովի և Ընկերութեան ձեռքը: Պ. Բոդանին շատ աշխատեցաւ Կոպի անապատին և Ալդայի լեռանց մէջ. Մուսքերֆ, Լէնսադոֆ, Սքասի և այլոց՝ Բամիր լեռանց մէջ ըրած ճամբորդութեանց տեղեկութիւնքն

նոր հրատարակած ըլլալով, շատ օգտակար եղոն աշխարհագրական տախտակաց մէջ եղած սխալները սրբազրելու համար: Ի Գարաթէկին զրկուած մասնաւոր ընկերութեան տուած տեղեկութեանց մէջ, զոր հրատարակեց ռուս պարբերական լրագիրն (Russische Revue), շատ ծանօթութիւնք կը զբտնուին այն կէս անկախ և գրեթէ անծանօթ կեդրոնական Ասիոյ տէրութեան և իր ժողովրդեան վրայ. նաև ամենակարեւոր է հետազոտութիւնն՝ զոր Մայէֆ գործադրեց Հիսար դաւառին մէջ. Պուրդոն նաւապետին 'ի Մարատան ըրածն ալ ծանօթ է. այս միջոցին նաև Խտալացի խուզարկու մը՝ ամենայն յաղոգութեամբ հարաւային Արաբիա անցաւ. Պահեր, Ճիլ, Մորրիսոն և Մ'ինդիք 'ի Չին քարոզողներ՝ շատ աղէկ ծանօթութիւններ տուին Չինաստանի և այն տեղւոյն ժողովրդեան վրայ, մինչդեռ Հոլանտական արշաւանք մը Սումատրայի վրայ շատ տեղեկութիւններ ծանոյց: Անգղիացւոց Հնդկաստանի վրայ ըրած քննութիւններն հետզհետէ կը յօւռալին ամեն օր, և Մուլլահի ինդոս գետին երկայնութեամբ ըրած ճամբորդութեան պատմութիւնը, մեր այն գետոյն նկատմամբ ունեցած ծանօթութիւնները կը լրացնէ:

Աւստրալիոյ մէջ եղած նշանաւոր արշաւանքն են նախ Սիւրճիսոնին, զոր դէպ 'ի հիւսիսային կողմն ըրած է, և երկրորդ Ֆորէստիին, որ յարևմտեան կողմն արշաւեց. ասոնցմէ զատ ուրիշ արշաւանք մ'ալ եղաւ Գուէնսլանտէն դէպ յարևմուտս, բայց մեծ յաղոգութիւն չունեցաւ: Տէ Ալպերդիս իր երկու նամակով, որ դեռ նոր կարդացուեցաւ 'ի Լոնտրա, ծանոյց իր երկայն ուսումնական հետազոտութեանց գլխաւոր արդիւնքը՝ զոր ըրած է նոր կուինիոյ մէջ: Պ. Կուլտի ոսկւոյ հանք գտնելով Աւստրալիոյ մէջ, շատ աւելի աճեցուց մեր տեղեկութիւնները ներքին և հարաւային մասանց վրայ: Անցեալ տարւոյն մէջ Բարիզու աշխարհագրական Ընկերութեան

առջև, գաղղիացի Ռաֆրէյ խուզարկումն իր ճամբորդութեանց պատմութիւնն ընթերցաւ, զոր նոյն կղզւոյն հիւսիսային կողմն ըրած է, և մասնաւորապէս իր նպատակն եղած է զԺողովուրդը քննել: Պ. Ս. Ֆիւշ Պետլինու թանգարանի վարժապետն՝ ճամբայ ելաւ Ասիոյ և Աւստրալիոյ հարաւային արեւելեան կողմը մանրախոյզ ճամբորդութիւն ընելու վախճանաւ: այսպիսի քաջ խուզարկութենէ մը շատ գիւտեր կրնանք յուսալ:

Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ եղած Գանատայի և Միացեալ Նահանգաց խուզարկու ընկերութիւնքն շարունակ աշխատած են. Պ. Օպեր հետազօտեց, դիւսաւորաբար իբրեւ ընագէտ, քանի մը արեւմտեան Հնդկաստանի կղզիներ. Գրեյվոյ ամենակարևոր քննութիւններ ըրած է անգղիական Կույանայի ներքին մասանց վրայ, որ գրեթէ անծանօթ էին, մինչդեռ երկու ամերիկեան արշաւանք առ Ամազոնս և ի Մատերա գտցեր են. և այս վերջին արշաւանաց նպատակն է իմանալ թէ Մատերա կրնայ արդեօք Ժովային վաճառական ճամբայ դառնալ: Մորենոյի հարաւային Բազակոնիայի վրայ ըրած հետազօտութեան պատմութիւնը մեծապէս օգտակար եղաւ այն երկրին աշխար-

հազրական տախտակաց՝ մէջ պարապ թողուցած տեղերը լեցնելու համար: Պրագիլի վարչութիւնն մեծ յառաջագիմութիւն ըրաւ, իր գլխաւոր քաղաքաց երկայնութեան աստիճանները գտնելով: Իսկ անցեալ տարւոյն աշխարհազրական դիպաց մէջ ամենէն երեսիլին է այն ընկերութիւնն՝ որ անցք մը պիտի բանան ընդ մէջ Նիքարագուայ:

Վերջապէս թէպէտ և անցեալ տարւոյն մէջ ամենամեծ գործեր չկատարուեցան, սակայն մեծ և յարատե յառաջագիմութիւն եղաւ առ ի ստացումն ճիշդ և կատարեալ ծանօթութեանց երկրի մակերևութին նկատմամբ: Ճանապարհորդութեանց դրականութիւնը, ըստ սովորութեան, անցեալ տարւոյն մէջ ամենաշատ եղաւ: Ընդհանուր աշխարհազրութեան նկատմամբ նշանաւոր են Ռըքլիւին Ընդհանուր աշխարհազրութեան երրորդ և չորրորդ հատորներն, և Սթանֆորդի Համալսարանի աշխարհազրութեան երկու առաջին հատորներն: Անթիւ են Տաճկաստանի և Աֆղանստանի աշխարհացոյց տախտակներն, որ անցեալ տարւոյն մէջ ելցան: Կոթացի Բեդբեմանի մահն ամենամեծ կորուստ է հետազօտութեան և ուսումնական աշխարհազրութեան նկատմամբ:

ՄԱՆԴԱՅՖԷԼ

Զօրավարն պարոն Էտվինոս Յովհաննէս Կարողոս Մանդայֆէլ ծնաւ ի 24 փետրուար 1809 Տրեզտայի մէջ: Որդի Յովհաննէս Կարողոս պարոնի, մարդու մը՝ որու յանձնուած էր մեծամեծ գործեր նախ ի Սաքսոնիա և ապա ի Բրուսիա, ինքն իրեն Ոթոն Թէոդորոս և Կարողոս Թէոդորոս երկու հօրեղբորդ գեաց՝ ի մանկութեան որբ մնացելոց հետ մէկտեղ դաստիարակուեցաւ, որոնցմէ առաջինը բրուսական խորհրդ-

դարանին նախագահ եղաւ, իր ընդդիմագործական (réactionnaire) քաղաքագիտութեամբն անուն հանելով, և միւսն ևս ունեցաւ պաշտօնական կարեւոր յանձնարարութիւն մը:

Էտվինոս պարոնն ստորին տեղակալի աստիճանաւ բրուսական Պահապան զինուորաց վիշապագնդին մէջ մտաւ (1828) և փութով նշանաւոր եղաւ իր այն մեծ սիրովն որով զինուորական զիտութեանց ուսման միտ կը դնէր, ո-